

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Jan de Bruijn

De sabel van Colijn. Biografische opstellen over religie en politiek in Nederland

Uitgeverij Verloren | 2011 | 370 pp. | € 29,00 | ISBN 9789087042561

De eigen marginale positie koesteren en met een groot verhaal benutten

door *Rien Fraanje*

De auteur is lid van de redactie van *Christen Democratische Verkenningen*. Hij werkt als senior adviseur voor de Raad voor het openbaar bestuur (Rob) en de Raad voor de financiële verhoudingen (Rfv) en is CDA-fractievoorzitter in de deelraad van Amsterdam Nieuw-West.

Deze uitgave van cdv doet een poging christelijk geïnspireerde politiek te revitaliseren. Daar is een goede aanleiding voor, want hoe geef je vorm aan politieke idealen als je religieuze inspiratie voor die idealen door de overgrote meerderheid van de kiezers niet wordt gedeeld en vaak zelfs niet begrepen? De keuze lijkt dan heel eenvoudig: duw je als partij je idealen wat naar de achtergrond om aantrekkelijk te blijven voor een omvangrijke groep kiezers, of word je een getuigenispartij die daarbij een tanende machtspositie accepteert? Het interessante van deze publicatie is dat die zoekt naar een alternatief voor deze twee uitersten.

Bij die zoektocht is het een geruststellende gedachte dat het vinden van een adequate

balans tussen invloed en overtuiging ook onze founding fathers sterk bezighield. De bundel die prof. dr. Jan de Bruijn heeft uitgebracht om na een dertigjarig dienstverband zijn afscheid van het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlandse Protestantisme (HDC) aan de Vrije Universiteit te markeren, getuigt daar in twaalf prachtige opstellen van.

De Bruijn bracht dit Bijbelse aantal eerder gepubliceerde kleine biografieën van protestantse politici en theologen bijeen. Het zal niet verbazen dat Abraham Kuyper daarbij met vijf stukken sterk is vertegenwoordigd, op ruime afstand gevolgd door zijn opvolger Hendrik Colijn met twee artikelen. Maar ook zijn aanvankelijke medestanders Alexander Frederik de Savornin Lohman en Philippus Jacobus Hoedemaker, die zich beiden op hun eigen wijze ontpopten als opposenten, worden geëerd met afgewogen en grondige essays.

Voor de mensen die – ondanks zijn hoge productiviteit – niet eerder werk van Jan de Bruijn tot zich namen, moet als eerste aanbeveling worden gegeven dat de oud-direc-

teur van het HDC over een fijne pen beschikt. Hij schrijft over gebeurtenissen die zich ver voor zijn geboorte hebben afgespeeld alsof hij er zelf bij is geweest. Dat betekent niet dat hij met de feiten aan de haal gaat. Hij citeert vaak uit Kamerverslagen, briefwisselingen, dagboeken, aantekenschriftjes en toespraken van zijn hoofdpersonen. Zijn opvolger George Harinck roemt in een voorafgaande hulde die het kopje ‘Voorwoord’ heeft meegekregen De Bruijns talent voor grondig en geduldig archiefonderzoek. Na lezing van de bundel kost het geen moeite je iets bij dit compliment voor te stellen.

* * *

Een van de citaten die De Bruijn in het archief heeft opgeduikeld is van de leermeester van oorlogspremier Gerbrandy in een opstel over zijn naoorlogse jaren als antirevolutionair Kamerlid. Gerbrandy blijkt eens de woorden die deze A. Anema in zijn studententijd tot hem sprak te hebben geciteerd in een rede: ‘Als ik mij de vraag stel, waarvan ik het meeste geleerd heb, de filosofie of de historie, dan zeg ik: de historie; onthoud dat!’

Het is een mooi uitgangspunt voor het vervolg van deze boekbespreking. Want als iets uit de twaalf verhalen spreekt, dan is het wel dat de dilemma’s van nu ook die van Kuiper en De Savornin Lohman waren en dat de vraagstukken van deze tijd ook in de jaren van Colijn actueel waren. Het is een cliché en dus waar: de geschiedenis herhaalt zich. De overeenkomsten tussen toen en nu dringen zich zeer nadrukkelijk op. In de eerste plaats: de hoofdrolspelers in de biografieën van De Bruijn waren leidsman in zeer onzekere tijden. Of het nu gaat om oppositioneel leider Kuiper van de antirevolutionaire Kamerclub die in 1878 het volkspetitionnement opzette tegen wetgeving die het christelijk onderwijs benadeelde, of

premier Kuiper die in 1903 moest reageren op de Spoorwegstaking, dan wel premier Colijn die het antwoord diende te vinden op een diep ingrijpende economische crisis: de omstandigheden waren die van armoede, werkloosheid, internationale onrust en dus grote maatschappelijke onzekerheid.

Daarbij valt op dat de politici en kerkelijke leiders van toen zich net als nu konden verliezen in – achteraf bezien – onbetekende randverschijnselen. Zoals in onze tijd parlementariërs zich – ondanks dreigende schaarste aan energie en voedsel en daarmee samenhangend ingrijpende en voor Europa bedreigende verschuivingen in de mondiale machtsverhoudingen – liever druk lijken te maken over gewetensbezwaarde ambtenaren en het aantal paspoorten dat nieuwe Nederlanders mogen bezitten, zo richtten de mannenbroeders zich in de tweede helft van de negentiende eeuw op kwesties rond het dragen van het juiste ambtsgewaad voor predikanten en het al dan niet mogen zingen van gezangen. Zo nu en dan een kerk-scheuring (1886, 1926, 1944) bleek ook een populair tijdverdrijf. Tijdens het interbellum bestreden de antirevolutionairen alle onzekerheid met populistisch aandoende historische verwijzingen naar de grootsheid van de Nederlandse geschiedenis en het belangrijke aandeel van het gereformeerde volksdeel daarin. Onwillekeurig schiet je dan als vanzelf de historische canon, het Nationaal Historisch Museum en de vocationaliteit te binnen.

Een tweede belangrijke overeenkomst is de marginale positie die de antirevolutionairen in de door De Bruijn in zijn opstellen beschreven periode van grofweg 1850 tot 1950 innamen. Ze vormden een tiende van de Nederlandse samenleving, ongeveer net zo groot als de christendemocratie in onze tijd.

verleden naar mijn oordeel op ongezonde wijze politiek en een politieke houding van leider of leiding veel te kritiekloos aanvaard, ook daar waar kritiek boven alles gewent was.’ Die laatste zin zou in het rapport van de commissie-Frissen niet hebben misstaan.

* * *

Hoewel uiteraard ook grote verschillen tussen toen en nu zijn aan te wijzen, is het interessant kennis te nemen van hoe onze politieke voorvaders omgingen met de situaties die – in een eigen context – overeenkomsten vertonen met het hier en nu. Dan valt ten eerste op dat de politieke leiders van toen – ook die van andere dan de confessionele partijen – ervan doordrongen waren dat onzekere tijden om een groot verhaal vragen. ‘Zij begrepen dat het volk niet alleen behoefte heeft aan brood, maar ook aan visioenen en idealen, en waren in staat in deze behoefte te voorzien’ (p. 30), schrijft De Bruijn over Kuiper, Domela Nieuwenhuis en Troelstra. Daarbij schroomden zij niet om met Bijbelse metaforen hun volgelingen erop te wijzen dat eerst tochten door de woestijn moesten worden gemaakt en offers gebracht voordat het beloofde land kon worden bereikt. Hebben de huidige politieke leiders de moed om hun kiezers niet alleen gouden bergen te beloven, maar hun ook de keerzijde voor te houden?

Wat verder opvalt is dat de antirevolutionaire leiders indertijd geen enkele weerzin hadden tegen de oppositierol; dit in tegenstelling tot de christendemocratische leiders van deze tijd, die zelfs angst lijken te voelen om te opponeren tegen een kabinet. Groen van Prinsterer en Kuiper zagen in de oppositie kans om de eigen overtuigingen aan te scherpen. Bovendien had Gerbrandy tijdens zijn jaren als oorlogspremier in Londen in het Britse Lagerhuis gezien dat een

krachtige oppositie een belangrijke voorwaarde is voor een gezonde parlementaire democratie. In een rede die het toenmalige Kamerlid in november 1957 voor studenten hield, zei hij daarover: ‘Alsof goed parlementair regeren over dichtbevolkte landen als in onze dagen mogelijk ware zonder een tot heel het volk sprekende, ondubbelzinnige tegenstelling, die er altijd is, waarvan het de kunst is ze te ontdekken en dan te tonen en die zich eeuwig en altijd beweegt rond de verhouding volk en staat’ (p. 278).

Ten slotte komt de lezer tot een verhelderend inzicht dat De Bruijn zelf niet expliciet uitwerkt. De antirevolutionairen vreesden hun marginale positie niet, maar koesterden die. Soms, zo eens in de zoveel decennia, stond uit hun midden een leider op die een bredere aanhang wist te mobiliseren. De Bruijn verhaalt hoe Abraham Kuiper aan het begin van de jaren nul en Hendrik Colijn in de jaren dertig dat wisten te bereiken. Het zou het CDA veel rust geven en een scherpere inhoudelijke focus opleveren als het nostalgische verlangens naar legendarische verkiezingsuitslagen van weleer kan laten varen en

Het zou het CDA veel rust en een scherpere inhoudelijke focus opleveren als het nostalgische verlangens naar legendarische verkiezingsuitslagen van weleer kan laten varen

zijn minderheidspositie meer als sterk punt weet uit te buiten. En eens in de zoveel tijd staat er dan wellicht een leider op wiens persoonlijkheid, gaven en boodschap vloeiend samenvallen met de tijd, zodat de partij voor korte tijd boven zichzelf kan uitstijgen.

B
O
E
K
E
N